

Lunds universitet
Statsvetenskapliga institutionen

Kurs STV102
VT 2005
Handledare:
Mats Sjölin

Implementeringsproblem i skolan

- ett elevperspektiv

Ernst-Filiph Knutson
770802
Vildandsvägen 18 H301
227 34 Lund

Peter Milekic
660130
Gamla Byavägen 3
232 91 Arlöv

I denna uppsats undersöker vi olika elevers uppfattningar kring implementeringen av värdegrund och normer i den svenska gymnasieskolan. Vi definierar läraren som en förvaltningstjänsteman och tar upp implementeringsproblematik som kan tänkas uppkomma inom skolan, i synnerhet de problem som uppkommer genom lärarens ställning som närbyråkrat.

Vi har valt att göra en kvantitativ fallstudie där vi låtit elever svara på enkäter som vi sedan sammanställt i form av deskriptiv statistik. Vi har även gjort en litteraturstudie kring lärarens roll som förvaltningstjänsteman.

Vår undersökning visade att endast drygt hälften av eleverna var medvetna om den värdegrund och de normer som skolan skall implementera. Vi menar att detta kan bero på att läraren har stor handlingsfrihet i kombination med oprecis och motsägelsefull målstyrning. Dessa faktorer skulle kunna leda till att värdegrund och normer inte prioriteras i undervisningen utan att läraren frångår sitt uppdrag.

1. Inledning	2
1.1 Syfte	3
1.2 Bakgrund	4
1.2.1 Vad tidigare forskning och undersökningar visat	5
2. Analytiskt perspektiv	7
2.1 Metoddiskussion	8
2.2 Urvalsförfarande	10
2.3 Analysmetod	10
2.3.1 Enkätundersökningens struktur	10
2.4 Definition av begrepp	11
2.4.1 Definition av analysbegrepp	12
3. Läraren som förvaltningstjänsteman	14
3.1 Redovisning av svaren i enkätundersökningen	16
3.1.1 Sammanställning av enkätsvaren	17
4. Diskussion	19
4.1 Lärarens olika roller	20
4.1.1 Diskussion kring läraren som närbyråkrat	21
4.2 Resultatdiskussion kring enkätsvaren	23
4.3 Diskussion kring tidigare undersökningar	24
4.4 Diskussion kring förslag på vidare forskning	25
5. Sammanfattning	26
5.1 Avslutning	27
6. Litteraturlista	28
6.1 Tryckt material	28
6.2 Icke tryckt material	28
Bilaga 1 enkätundersökningen	30
Bilaga 2	33

1. Inledning

A: -Jag tänker inte ge mina elever ledigt för att gå på temavecka. Sån't sysslar vi inte med på NV.¹

B: -Men temaveckan handlar ju om det som står i läroplanen och är något alla elever skall ta del av.

A: -Jag håller inte med läroplanen.

Sagt och hört under en lärarkonferens där man planerade en temavecka angående värdegrund och normer. En rolig men aningen deprimerande konversation kanske, och dessvärre sann. Vad vi menar att vi har exempel på här är en arbetare som inte följer sin arbetsbeskrivning, ett hockeyproffs i NHL som äntrar hockeyrinken iklädd fotbollsmundering och börjar spela fotboll.

Det kan vara lätt att tro att läraren kan undervisa nästan hur som helst så länge denne håller sig inom sitt ämne. Men kan en lärare bara undervisa i ämneskunskap? Skall inte läraren även undervisa i livskunskap? Är inte arbetssättet i sig, miljön, eleverna och organisationen i skolan bara ett samhälle i miniatyr? Är det inte i skolan som vi alla får en eventuell tillhörighet (med åtföljande skyldigheter), utöver den familj vi blev födda/adopterade in i? Är det inte här vi får lära oss vad som är rätt och fel, vad som går eller inte går att göra

Vi menar att skolan inte bara är till för att tillse att ämneskunskaper skall kunna delges eleverna utan även att livskunskaper, utvalda genom politiska beslut, skall kunna förmedlas. Vi menar att skolan är en del av implementeringsprocessen, och med implementering menar vi ”genomförande av politiska beslut” (Rothstein m.fl. 2001, s19). Vem är det då som i slutändan tillämpar implementeringen under vår skoltid? Vi menar att det är läraren. Vi menar att läraren i sitt implementeringsarbete är att ses som en förvaltningstjänsteman, det som Sannerstedt benämner närbyråkrat (Rothstein m.fl. 2001, s21ff). Men hur styrs lärarens implementeringsarbete?

1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna, *Lpf 94*, är till för att reglera skolornas verksamhet, inklusive lärarens. Detta för att ge alla elever en likvärdig utbildning oavsett skoltillhörighet eller bakgrund, samt kunna ge viss garanti för att alla bedöms efter samma måttstock då betygen delas ut. Är det då rätt att inte ge sina elever tillstånd att delta under en temavecka? Är det då rätt att bortse från de delar av *Lpf 94* man, som lärare, inte instämmer i?

Fungerar det hela vägen från riksdagens *Lpf 94*, kommunernas *skolplan*, skolornas *verksamhetsplan* och lärarnas *undervisning* fram till *eleverna*. När verkligen budskapet i *Lpf 94* fram till målet vad gäller värdegrunden och normer? Är implementeringen framgångsrik?

Sannerstedt menar att politiska beslut ofta inte genomförs så som det var tänkt av beslutsfattarna, vilket leder fram till implementeringsproblematiken: Får fattade politiska beslut avsedd effekt (Rothstein m.fl. 2001, s18f)? Implementeringsproblematiken, vad gäller införandet av värdegrund och normer i skolundervisningen, sett ur ett elevperspektiv samt lärarens roll som förvaltningstjänsteman, med vad detta kan komma att innebära för lärarrollen, är det vi vill undersöka genom denna uppsats.

¹ NV är en förkortning för *Naturvetenskapliga programmet*

1.1 Syfte

Vårt syfte med denna uppsats är att undersöka implementeringsproblematiken i den svenska gymnasieskolan med fokus på tillämparen, alltså läraren, utifrån ett elevperspektiv. Vi vill se om de beslut som politikerna fattat, och givit ut i form av styrdokument, kan tänkas ha haft avsedd effekt. Vi vill även diskutera vad som kan tänkas ha påverkat implementeringsprocessen. Genom diskussionen vill vi lyfta fram tre villkor som enligt Lundquist anses nödvändiga då man vill undersöka implementeringsproblemet utifrån ett tillämparperspektiv. Dessa är om tillämparen förstår beslutet som skall tillämpas, om han kan genomföra tillämpningen samt om han har vilja att genomföra tillämpningen (Lundquist 1987, s43).

Vår tanke är att definiera läraren i det svenska skolsystemet som förvaltningstjänsteman och härigenom peka på vikten av att styrdokumenten följs då läraren inte enbart är en pedagog. Vi vill också försöka se hur omgivningen, i detta fall eleverna på Söderslättsgymnasiet, ser på lärarens tillämpning av de styrdokument som är tänkta att reglera tillämparnas, alltså lärarnas, verksamhet och mål samt se i vilken mån eleverna uppfattar att dessa styrdokument internaliseras i dem. Vi vill även undersöka huruvida elevernas tillhörighet av gymnasieprogram kan tänkas påverka deras uppfattning om styrdokumentens tillämpande. Vi hoppas även att denna uppsats kan användas som intresseväckare för vidare utvärdering av värdegrundsimplementeringen i gymnasieskolan. Då de problem vi vill titta på även innefattas i implementeringsproblematiken inom förvaltningen finner vi det viktigt att poängtera lärarens roll som förvaltningstjänsteman. Särskilt då man ofta uppfattar läraren, bl.a. då man läser den av fackförbunden sammanställda yrkesetiken eller anvisningarna i *Lpf 94*, främst som pedagog (Läraryrket 2004, s39, 127ff).

Vår tanke är att se på dels det som Lundquist benämner förvaltningens relationer till omgivningen, i vårt fall förhållandet mellan lärare och elev, dels det han benämner förvaltningens inre förhållanden, i vårt fall hur lärarprofessionen i officiella dokument presenterar sin syn på den värdegrund och de normer som skall implementeras. (Lundquist 1992, s30ff)

Vi har valt att utgå från de direktiv som finns angående värdegrund och normer i *Lpf 94, 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna*, då dessa är övergripande och gäller oavsett program eller kurs. Dessutom berör värdegrund och normer samhällsfenomen som vi ofta ser idag i samhällsdebatten vad gäller t.ex. immigration, kulturkonflikter och, självklart, skolvärlden. För ändamålet har vi studerat ett antal klasser från Söderslättsgymnasiet i Trelleborg, en skola med ca 1500 elever.

Detta leder oss till följande frågeställningar:

- Kan man definiera läraren som förvaltningstjänsteman och vilka konsekvenser skulle detta kunna få för lärarrollen?
- Hur skattar eleverna implementeringen mellan lärare och elever av de direktiv och riktlinjer som anges i *Lpf 94* gällande värdegrund och normer?
- Finns det skillnader i hur eleverna uppfattar implementeringen av ovanstående mellan olika gymnasieprogram?

Utöver dessa frågeställningar kommer vi även att diskutera vad som kan tänkas ha bidragit till våra undersökningsresultat, samt diskutera förslag på vad som kan tänkas göras för att förändra i riktning mot det som anges i *Lpf 94*.

1.2 Bakgrund

Varför vill vi då se på om budskapet i *Lpf 94* når fram till eleverna? På vilket sätt kan detta vara ett intressant forskningsområde? Svaret på dessa frågor finner vi dels i vår bakgrund som studerande på lärarhögskolan och dels i vikten av att undersöka implementeringsproblematik i förvaltningen. Vi menar att i alla samhällen finns alltid risken att tanken bakom beslutet som de styrande tog inte får avsedd effekt. Anledningarna till detta kan vara många, såsom bl.a. att man grundat beslutet på felaktiga data eller att oförutsedda händelser påverkar beslutet. Vi menar att även om sådana risker elimineras kvarstår problemet med hur man skall införa och genomföra beslutet i det politiska system man begagnar. Hur skall de styrande få sitt beslut tillämpat, hur skall det implementeras?

Förvaltningen är beslutsfattarnas redskap då man vill implementera sina beslut (Lundquist 1992, s12ff). Men kommer denna förvaltning oavkortat inse och följa tanken bakom beslutet? Kan det vara så att förvaltningen följer en egen agenda, och hur påverkar denna i så fall det tagna beslutet? Är förvaltningen enig, eller kan det vara så att olika delar av förvaltningen, som behandlar samma beslut, vill gå åt olika håll? Detta är ett klart huvudbry för beslutsfattare, och något man bör ta stor hänsyn till då man önskar få avsedd effekt av det beslut man fattat. Vi menar att härav kommer vikten av att vara väl insatt i hur ens förvaltning fungerar och vilka åsikter den kan tänkas ha gällande olika beslut, alltså vilken värdegrund och vilka normer som organisationen vilar på. Framförallt kan detta vara av vikt om man önskar implementera just värdegrund och normer i omgivningen. Således anser vi att forskning kring implementeringsproblem är viktigt inom statsvetenskapen.

Som lärarstudenter fann vi det närmast oss att undersöka implementeringsproblematiken inom skolan. Vi menar att det är i skolan vi lär oss de grundläggande färdigheter som behövs för att bli de samhällsmedborgare som önskas, och även för att kunna genomföra vidare studier, t.ex. på högskolenivå. Vi menar att skolan, och vad vi där lär oss är rätt eller fel, hjälper till att skapa vår värdegrund och de normer vi kommer att hålla som rättfärdiga under våra liv. Detta kommer i sin tur att påverka inte bara mottagandet utan även implementeringen av beslut. Detta då vi har en känsla för vad som är rätt eller fel,

samt att det är de som utbildats i skolan som senare kommer ta plats i förvaltningsorganisationen.

Givetvis kan vi inte inom ramen för denna uppsats gå igenom hela förvaltningskedjan i skolan. Det hade krävt mer tid och textutrymme än vi givits. Således valde vi att ta upp den del av implementeringsprocessen som vi alla upplevt och kan relatera till. Den delen där läraren, som förvaltningens representant, möter eleven, som representant för samhällsmedlemmarna. Vi hoppas härigenom kunna väcka intresse för implementeringsproblematiken inom det statliga svenska utbildningssystemet.

1.2.1 Vad tidigare forskning och undersökningar visat

Vi har inte funnit någon forskning av implementeringsproblematiken i den svenska skolan vad gäller normer och värdegrund. Däremot har vi funnit skrifter om implementeringsforskning i allmänhet samt utbildningsinspektioner genomförda av skolverket. Bl.a. en inspektion av Söderslättsgymnasiet i Trelleborgs kommun, den skola där vi genomförde vår undersökning.

Implementeringsforskning startade under 1970-talet i USA efter att man insett att flera stora implementeringsprojekt, t.ex. i egenskap av ekonomiska investeringar eller av nya lagar, inte hade avsedd effekt. Önskan var då att försöka finna varför uppsatta mål inte nåddes. Man kom då fram till att lejonparten av implementeringsarbetet sker i genomförandefasen, d.v.s. arbetet från beslutet till utförandet (Premfors 1989, s120ff). Sätter man detta i relation till vår undersökning menar vi att implementeringsarbetet inbegriper hela den arbetsprocess som börjar med beslut om utgivande av styrdokument och hela vägen ner t.o.m. lärarens genomförande av lektionen.

En fråga vi känner följer naturligt när man väl skapat sig en teori om vari största implementeringsarbetet ligger är hur man kan påverka det i önskad riktning. Lundquist menar att utseendet på relationen mellan aktörerna, d.v.s. strukturen, kan påverka aktörernas värderingar, verklighetsuppfattningar, åtgärder och effekten av åtgärderna. Med aktörer menar Lundquist här individer eller kollektiv som har viss medvetenhet och förmåga att agera. Vad eller vem som är struktur eller aktör avgörs i sin kontext, och det eller den som i ett visst fall är aktör kan agera som struktur i ett annat fall. (Lundquist 1992, s40ff). Som exempel väljer vi här den enskilda skolan som vi ser som en aktör i förhållande till det nätverk av skolor som existerar i Sverige, medan vi menar att den fungerar som en struktur i förhållande till de elever som genomför sin utbildning där.

Lundquist talar vidare om tre olika former av påverkan som strukturen kan använda för att påverka aktören. Dessa benämns som socialisation, information och befordrande/restriktion (Lundquist 1992, s44). Vi tolkar dessa tre som att socialisation är menat att överföra grundläggande värderingar och perspektiv, oavsett om detta sker implicit eller explicit. Information är menat att ge aktören något att tolka utifrån perspektiv och värderingar. Befordrande/restriktion är till för att visa på vad som är rätt eller fel agerande.

Man kan då undra hur det ser ut i Sverige vad gäller just implementeringen av värdegrund och normer inom skolan. För att finna ett svar på detta använde vi oss av skolverkets utbildningsinspektion. Skolverket genomförde 2003 en utbildningsinspektion av skolor i 21 kommuner. Syftet med en utbildningsinspektion är att undersöka i vilken mån skolorna följer de riktlinjer som satts upp genom styrdokument. En sådan undersökning skall genomföras så att varje

kommun med alla dess skolor inspekteras åtminstone vart sjätte år (Skolverket 2004-06-22, s13).

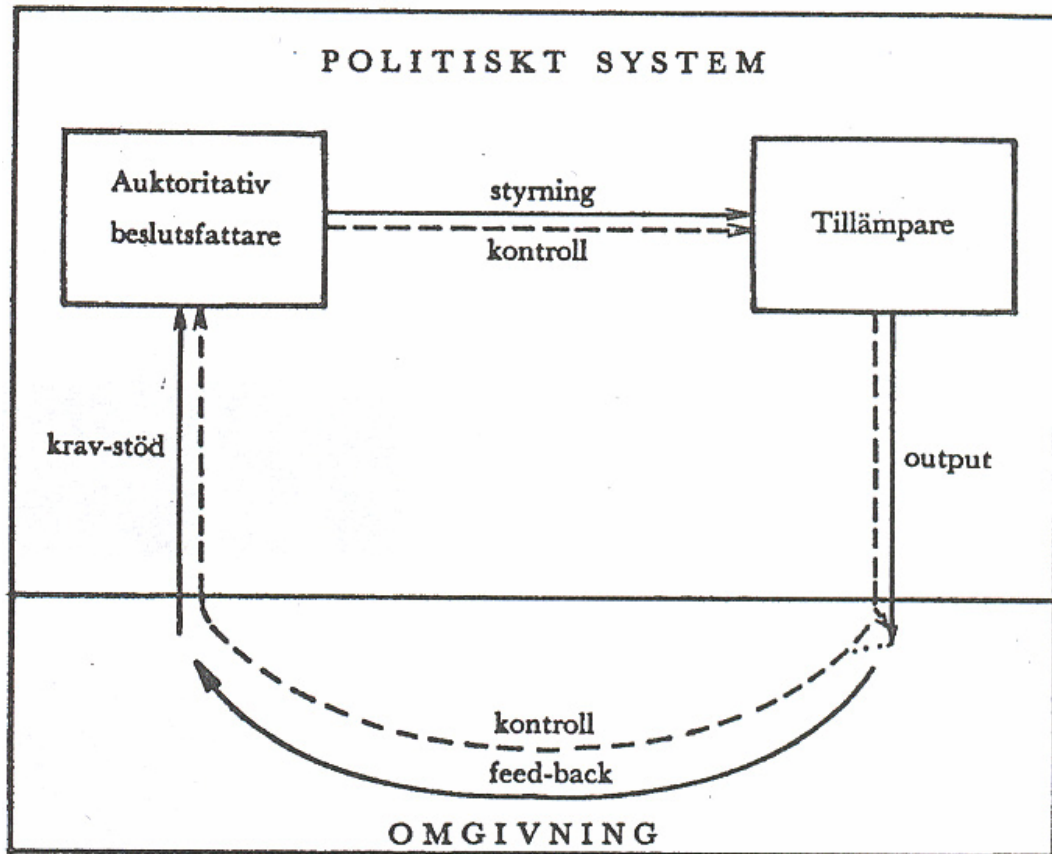
Som en del av den totala inspektionen tittade man även på implementeringen av värdegrund och normer. Slutsatserna man drog för skolorna i allmänhet var bl.a. att verksamheten i sin helhet uppfattas som lugn och trygg samt att bemötandet mellan lärare och elever samt inom de båda grupperna i de flesta fall är gott. Skolverket skriver bl.a. att ”Ansvarstagande, inflytande och delaktighet har bedömts som ett viktigt utvecklingsområde i många grundskolor, gymnasieskolor och särskolor” (Skolverket 2004-06-22, s19). Skolverket menar då att 18 av 21 undersökta kommuner har behov av att utveckla sin undervisningssituation vad gäller ansvarstagande och elevinflytande. Man pekar då på vikten av skolans, och i synnerhet lärarens, agerande för att främja elevernas inflytande på sin skolmiljö. (Skolverket 2004-06-22, s19)

När det gäller gymnasieskolorna så inspekterades 27 skolor med sammanlagt 9600 elever. Skolverket fann att eleverna överlag hade anammats önskad värdegrund och normer vad gäller samspelet dem emellan. Man pekar på att individualiseringen i undervisningen skulle ha kunnat påverka arbetet med värdegrund och normer på ett negativt sätt. Ansvarstagande hos eleverna varierar mellan skolorna även om man menar att det överlag stärkts under gymnasietiden. Vad gäller elevernas inflytande pekar skolverket på den enskilde lärarens verksamhet och elevens programtillhörighet (Skolverket 2004-06-22, s58f).

Vid skolverkets inspektion av Trelleborgs kommun kommenterade man att det på Söderslättsgymnasiet behövdes mer arbete med att förbättra elevernas etiska förhållningssätt samt träning i att ta ett mer kvalificerat ansvar för lärande och den gemensamma miljön. Stämningen var överlag god men elever vid vissa program kände obehag vid samspel med elever från andra program. I vissa grupper fanns bristande respekt i relationen mellan elever samt mellan lärare och elev. Inspektionen påpekar också att de saknar en gemensam hållning från skolan vad gäller arbetet med att utveckla elevernas delaktighet och ansvarstagande. Vidare verkar de flesta eleverna trivas på skolan men ca en tredjedel av dem framhåller att de känner någon elev som mobbas på skolan. Inspektionen ger dock Söderslättsgymnasiet godkänt vad gäller arbetet, i sin helhet, med värdegrund och normer (Skolverket 2005-02-15 Kommunrapport, s5, 21; Skolverket 2005-02-15 Söderslättsgymnasiet, s3-5, 14f)

2. Analytiskt perspektiv

Vi kommer att utgå från Lundquists modell för *Den demokratiska "normalprocessen"* (Lundquist 1977, s17) i det politiska systemet.

I denna modell visar Lundquist hur beslutsfattning, styrning, tillämpning, mottagning samt feed-back fungerar och interagerar med varandra. Lundquist menar att ett beslut som fattas av en auktoritativ beslutsfattare, t.ex. riksdagen, sänds till tillämpare, t.ex. förvaltningen, för att sedan implementeras i omgivningen, t.ex. det svenska folket. Omgivningen låter sedan den auktoritativa beslutsfattaren veta hur de uppfattade beslutet genom feed-back, t.ex. riksdagsval. Lundquist utvecklar sedan modellen med krav-artikulerare, vilket kan jämföras med lobbygrupper, men då vi främst vill se hur implementeringen uppfattas ha genomförts mellan tillämpare och omgivning har vi valt att inte se närmare på feed-backen (Lundquist 1977, s13-19).

Vi anser att ovanstående modell fungerar för att ge en översikt av vårt resonemang, då den appliceras på det svenska skolsystemet. I denna modell har vi valt att fokusera på tillämpare, output samt omgivning. Vi vill härigenom se hur de politiska besluten uppfattas av omgivningen genom omgivningens kontakt med tillämparna. Hädanefter kommer vi att kalla *omgivningen* för *eleverna*, *tillämparna* för *lärarna* och *outputen* för *undervisningen*. Vi kommer även, med stöd av litteratur, att definiera läraren som en förvaltningstjänsteman, men vi kommer att behålla beteckningen *lärare* för överblickbarhetens skull.

Vi har valt att studera elevernas perspektiv då de är en del av den skolform vi har idag och upplever den samt lärarna dagligen. Vi skulle kunna använda föräldrarnas perspektiv, då dessa ger feedback genom valdeltagande eller som krav-stöd-artikulerare (se Lundquist 1977, s 13-18). Men då föräldrar studerat under tidigare läroplaner än den nu gällande, samt i allmänhet har en distans i tid till sina egna studier, gör att vi anser dem mindre lämpliga då vårt mål är att se den rådande läroplanens tillämpning. Man skulle även kunna tänka sig en tredje grupp, nämligen att studera hur lärarna själva anser sig tillämpa styrdokumentet genom undervisningen. Men eftersom vi vill se hur läraren lyckas tillämpa styrdokumentet genom undervisningen, skulle ett objektivitetsproblem kunna uppstå då läraren kommenterar sig själv och sitt eget arbete.

Vår ämnes ta oss an våra frågeställningar dels genom en kvantitativ fallstudie där vi använder oss av en enkätundersökning, i vilken vi undersöker hur eleverna upplever implementeringen, och dels genom en litteraturstudie om läraren som förvaltningstjänsteman. Genom att använda dessa båda metoder hoppas vi få bättre stöd för vår analys. Genom enkätundersökningen vill vi få överblick över uppfattningen hos eleverna av implementeringen av värdegrund och normer. Enkätundersökningen genomfördes utan förvarning, vi hade alltså inte delat ut något bakgrundsmaterial eller i förväg meddelat eleverna om undersökningen. Vi fanns dock närvarande under undersökningen för att kunna reda ut eventuella oklarheter och missförstånd som kunde ha upplevts genom enkätens utformning.

Genom den kvantitativa undersökningen där vi utgår från frågor som rör den värdegrund och de normer som anges i Lpf 94 (se bilaga 2), försöker vi se hur medvetna eleverna är om vad läroplanen anger att de delvis skall lära sig under sin skolvistelse. Vad vi menar med detta är att ju mer eleverna skattar att lärarna försökt implementera den i Lpf 94 angivna värdegrunden och normerna, desto bättre fungerar förloppet från beslutsfattare till eleverna i den demokratiska normalprocessen.

Vi är medvetna om den vaghet som finns i Lpf 94 gällande beskrivningen av normer och värdegrund. Detta har vi tolkat som att beslutsfattarna valt en indirekt generell styrning samt formstyrning (se Lundquist 1977, s30-39) då man velat ge kommuner och skolor möjlighet att anpassa skola och undervisning efter deras lokala behov och förutsättningar. Detta innebär att elevernas svar, och de tolkningar vi gör då vi jämför svaren mot styrdokumentets text, som mest kan ge oss tendenser av hur förloppet beslutsfattare-elever fungerar.

2.1 Metoddiskussion

Enligt Merriam används fallstudier bl.a. då man söker analysera en viss situation för att få djupare insikter. Det är en metod som kan användas för att undersöka ett visst problem i mindre skala varpå man kan använda analysresultatet som grund för vidare forskning inom undersökt område. Fallstudien fungerar även väl vid utvärdering av pedagogiska program om man söker en holistisk redogörelse (Merriam 1994, s9, 43ff).

I vårt fall undersöker vi hur implementeringen av värden och normer upplevts av elever från Söderslättsgymnasiet i Trelleborg, och vi kan även sägas utvärdera hur väl implementeringen upplevts ha fungerat. Visserligen presenterar vi inte en

holistisk redogörelse för utvärderingen, men vi hoppas att denna uppsats kan användas som intresseväckare för vidare utvärdering vad gäller värdegrundsimplementeringen i gymnasieskolor. Således känner vi att vårt val av fallmetoden fungerar med vårt syfte.

Fördelar med fallstudien i vår undersökning, som vi tolkar Merriam, kan vara att den ger oss en konkret förankring i den situation vi önskar undersöka samt att möjliga insikter från vår undersökning skulle kunna bidra till att strukturera framtida forskning inom värdegrundsimplementeringen i gymnasieskolorna. Samtidigt ser vi, enligt det resonemang som förs av Merriam, att vårt val av fallstudiemetoden även medför vissa nackdelar. Vår undersökning visar på en särskild situation och skall *inte* ses som något generellt gällande värdegrundsimplementeringen. Dessutom är det av vikt att både vi och läsaren av vår uppsats är medvetna om att författarnas värderingar och förutfattade meningar kan orsaka skevheter vid val av analysstoff och således påverka reliabiliteten i uppsatsens analys (Merriam 1994, s46ff).

Vi valde att ha en kvantitativ fallstudie framför en kvalitativ sådan efter att ha intervjuat ett antal elever i mindre grupper. Detta genomfördes efter att vi genomfört enkätundersökning av 130 elever för att få fram intressanta intervju-grupper för djupstudie. Under intervjuerna var det svårt att få svar som vi fann givande för vidare analys, vilket fick oss att välja en kvantitativ metod.

En svaghet med vår enkätundersökning är att vi utnyttjat få bakgrundsvariabler vilket vi anser lett till att vi inte kunnat skapa stöd för djupare analyser av undersökningsresultatet. Å andra sidan är ju vårt val av metod baserat på vår vilja att kunna skapa intresse för vidare forskning kring implementeringsproblematiken i skolan, och på så sätt känner vi att vi ändå har möjlighet att nå vårt mål.

Vad gäller litteraturstudien med syfte att definiera läraren som förvaltnings-tjänsteman, och se vad en sådan definition skulle kunna innebära för lärarrollen, fann vi att studier av definitioner i vedertagna litterära verk bäst svarade på vår frågeställning.

Lundquist påpekar vikten av att i förvaltningsforskning, vilket vi ser som en del av implementeringsforskningen, se på förhållandena både inom förvaltningen och mellan förvaltning och omgivning. Som vi förstår det menar han på att man därigenom kan se hur dessa båda förhållanden samverkar och hur detta i slutändan påverkar själva implementeringen (Lundquist 1992, s30ff). Vi har försökt efterleva detta i vår undersökning genom att dels titta på elevernas uppfattning av implementeringen och dels genom att se över lärarkårens officiella inställning till värden och normer. Elevuppfattningen försökte vi fånga in genom en undersökningsenkät medan vi valde att söka efter lärarkårens inställning via litteraturefterforskning. Fördelen med elevenkäten känner vi är att vi både får en snabb översikt av uppfattningen och att vi går direkt till källan. Nackdelen med enkäten ser vi bl.a. i reliabilitet vad gäller elevernas svar.

Vad gäller litteraturstudien av lärarkåren så känner vi att nackdelen är att vi inte får fram en bild, motsvarande den eleverna ger, av lärarkåren på den skolan där vi genomfört elevundersökningen. Detta menar vi påverkar validiteten negativt. Om vi kan nämna någon sorts fördel med vår litteraturstudie så är det att man kan finna likheter och olikheter mellan den officiella litteratur vi funnit kring lärarnas syn och de resultat vi ser från elevernas enkäter samt från skolverkets inspektion. Dessutom fann vi det nästintill omöjligt att samla lärarna så att de kunde genomföra en enkätundersökning av liknande slag som den eleverna genomförde.

2.2 Urvalsförfarande

Vi har för detta ändamål genomfört en enkätundersökning av sju gymnasieklasser i årskurs tre från Söderslättsgymnasiet i Trelleborg. Dessa klasser är två från eltekniska programmet, en från naturvetenskapliga programmet, en från byggtkniska programmet, två från samhällsvetenskapliga programmet samt en från tekniska programmet. Vi hade önskat fler klasser men detta var vad som erbjöds oss. Att nämna är att man i dessa klasser är tvungen till god studiedisciplin för att kunna genomföra studierna. I detta inbegrips även att eleverna har god närvaro, vilket innebär att det är troligare att de som deltagit i undersökningen har haft god möjlighet att tillgodogöra sig av de värden och normer som skolan skall delge. Dessa klasser har även, med undantag för samhällsvetarna, haft samma mängd samhällskunskap, ett ämne som i sin natur tar upp värdegrunder och normer. Samtliga klasser studerar för tillfället kursen samhällskunskap A, med undantag för samhällsvetarna som studerar samhällskunskap C. Samhällskunskap A är den grundläggande samhällskursen som samtliga gymnasieprogram skall innehålla, medan C är en påbyggnadskurs för fördjupning inom ämnet.

Vår anledning till att välja in samhällsvetarklasserna i urvalsgruppen var att vi var nyfikna på att se om det fanns skillnader mellan de olika urvalsgrupperna som möjligtvis kunde ha påverkats av mängden studier i ämnet samhällskunskap. Vi är medvetna om att vi inte kan påvisa betydelsen av detta ämne för implementeringen av värdegrund och normer med hjälp av denna undersökning, men vi var nyfikna på att se om det var en bakgrundsvariabel som man kanske bör titta närmare på.

2.3 Analyismetod

Data från vår enkätundersökning har sammanförts, studerats och presenteras som deskriptiv statistik, dels inbördes urvalsgrupperna men även mellan urvalsgrupperna samt alla undersökta i helhet (Körner m.fl. 1984, s14). Vår förhoppning är att genom iakttagelse av skillnader finna ett mönster som kan användas för att ge möjliga teorier kring elevernas upplevelser av värdegrunden och normernas implementering.

I vår litteraturstudie har vi valt att analysera utifrån vad olika författare och styrdokument har nämnt om läraren som förvaltningstjänsteman. Vi har studerat ett antal texter och jämfört dem med varandra för att därigenom få fram en bild av det svenska skolsystemets lärarkår som tjänstemän i förvaltningen.

2.3.1 Enkätundersökningens struktur

Inledningsvis tänkte vi kommentera både vårt urval av frågor samt formuleringen i enkätundersökningen². Vi delade in undersökningen i fyra delar benämnda A, B, C samt D. I del A behandlas bakgrundsvariabler, av dessa lade vi vikt vid klasstillhörighet, d.v.s. programtillhörighet, samt vilka samhällskunskapskurser intervjuobjektet (eleven) genomgått. Då samtliga intervjuade påbörjat kursen

² Frågeenkäten finns bifogad som bilaga 1

samhällskunskap A, utom samhällsvetarna som avslutat den tidigare, var den bakgrundsvariabel vi fann mest intressant den som angav programtillhörigheten. Detta i synnerhet med tanke på vår frågeställning. Med tanke på detta, och det faktum att alla samhällsvetare läser samhällskunskap C, delade vi in eleverna i fem urvalsgrupper; EC (elever tillhörande eltekniska programmet), NV (elever tillhörande naturvetenskapliga programmet), TE (elever tillhörande tekniska programmet) BP (elever tillhörande byggtekniska programmet) och SP (elever tillhörande samhällsvetenskapliga programmet).

I del B har vi fokuserat på att finna flervalfrågor vars uppslag vi hämtat från *Lpf 94*. Vi har försökt att undvika att formulera om det språk som finns i *Lpf 94* till ett för eleverna tillgängligare språk. Detta då vi anser att en omformulering i detta fall riskerar att föra fram våra tankar och värderingar snarare än att vara de öppna riktlinjer som presenteras i *Lpf 94*. Då omformuleringar skett har detta i första hand varit för att omvandla riktlinjerna till frågor. I andra hand har vi valt att göra vissa omformuleringar för att minska antalet frågor samtidigt som vi inte velat gå miste om de olika delar som utgör värden och normer i *Lpf 94*. En del av frågorna i del B var inte av intresse för vår undersökning utan lades till enkäten för att eleverna inte tydligt skulle, då de besvarade del C, kunna läsa sig till vilka värderingar och normer som skolan skall förmedla. På så sätt hoppas vi att eleverna besvarar del C mer sanningsenligt. De frågor som vi anser vara av vikt för vår undersökning är 6-9, 12 samt 14-16. Ett dilemma med svarsalternativen i del B är att de är relativa endast till sig själva och inte till något faktiskt exempel i verkligheten. Detta gör att svaren blir individuellt subjektiva och att samma svar, t.ex. en 4:a, kan ha mycket olika betydelse om man ser reellt på dem. Men, då vårt syfte var att se hur eleven uppfattade implementeringen så känner vi ändå att svarsalternativen möter målet.

Del C bestod av tre öppna frågor och användes som kontrolldel i enkäten. Vår avsikt var här att se om eleverna visste vad som skall behandlas i skolan vad gäller värdegrund och normer. Detta för att undvika ett svar i del B av exemplet *Ja, vi har ofta banan till frukost*, när det sedan visar sig att banan för eleven är ett äpple. Man kan säga att vår önskan var att kalibrera elevernas definition av skolans värderingar och normer med dem som presenteras i *Lpf 94*. Vi hoppades även genom dessa frågor få en bild av hur man diskuterat värderingar och normer i skolan.

Del D var ytterligare ett sätt för oss att se om eleverna dels insett vad vi sökte efter genom enkäten och dels för att se om det var något vi missat i enkäten som kunde vara av vikt för vår undersökning. Denna del gav oss ingen information som vi fann intressant för undersökningen och därför kommer vi inte nedan att kommentera denna del av undersökningen vidare.

2.4 Definition av begrepp

I uppsatsen kommer vi använda ett antal begrepp som kan anses uppsatsspecifika, eller som vi själva konstruerat för uppsatsens ändamål. Vi kommer nedan att definiera dessa för att undvika missförstånd.

Förvaltning

Förvaltningen är den organisation vars huvudfunktion är att tillämpa de av beslutsfattarna fattade besluten (Lundquist 1977, s19)

Implementera

Att genomföra ett taget beslut, ” genomförande av politiska beslut” (Premfors 1989, s120ff, Rothstein m.fl. 2001, s19). I denna uppsats menar vi genomförandet av ett politiskt beslut från det att riksdagen godkänt det tills dess att det når omgivningen.

Implementeringsvärde

Implementeringsvärdet är det resultat som vi fått fram av elevernas svar på undersökningsenkäten. Det är en skala från 1-6 och visar på i vilken grad eleverna upplever att värdegrund och normer implementerats enligt vad som anges i *Lpf 94*. Ju högre siffra desto större grad av upplevd implementering. Då vi refererar till detta värde menar vi genomsnittet av de index vi presenterar nedan. Detta värde har vi valt att inte inkludera i presentationen av undersökningsresultatet utan använder det främst för att visa på nivån av upplevd implementering.

Krav-stöd-artikulerare

Aktörer som söker påverka beslutsfattarna att fatta, eller vidhålla, vissa beslut genom att ställa krav eller uttala stöd (Lundquist 1977, s17f)

Output och Feed-back

Output är de signaler som skickas från tillämparen till omgivningen, detta som fattade beslut eller tagna handlingar. Feed-back är den information som ges till det politiska systemet om effekterna av fattade beslut (Lundquist 1977, s15-19)

Styrdokument

Dokument som har för avsikt att styra hur vissa aktörer skall agera. I denna uppsats är det dokument som styr hur läraren skall agera. Dessa är *Lpf 94* (ett förtydligande av skollagen), skolplanen (landstings och kommuners regionala förtydligande av *Lpf 94*) samt verksamhetsplanen (skolornas lokala förtydligande av skolplanen).

Tillämpare och Omgivning

Tillämpare är den eller de som ser till att verkställa ett, av beslutsfattarna, taget beslut. Omgivningen är de, inom det politiska systemet, som påverkas av tagna beslut (Lundquist 1977, s14-18).

2.4.1 Definition av analysbegrepp

Vi har i analysen valt att nyttja ett antal begrepp som vi finner underlättar redovisningen. Dessa är:

Output-index (OI)

OI är medelvärde av elevens svar på frågorna 6-9, 12, 15 och 16. Dessa frågor behandlar i vilken mån eleven upplevt att skolan förmedlat de värderingar och normer som *Lpf 94* förespråkar. Vi vill med detta index sammanfatta elevens övergripande uppfattning av i vilken grad lärarna försöker implementera värderingar och normer, den mäter hur effektiv output från lärarna varit.

Resultat-index (RI)

RI är svaret på frågan 14. Denna fråga behandlar i vilken mån eleven upplever att eleverna har tagit till sig de värderingar och normer som skolan skall förmedla enligt *Lpf 94*. Det är alltså ett mått på hur effektivt eleven upplever att implementeringen genomförts.

Professions-index (PI)

PI är svaret på frågan 17. Denna fråga behandlar i vilken mån eleven upplever att läraren följer de värderingar och normer som *Lpf 94* förespråkar. Vi ser PI som ett mått på hur professionella lärarna är i den bemärkelsen att de trots egna åsikter, som är enliga med eller avvikande från *Lpf 94*, följer det som *Lpf 94* förespråkar.

När vi nu talar om effektivitet i OI, RI och PI så utgår vi från den effektivitet som Premfors härleder från den engelska termen *effectiveness*, alltså i vilken mån man i allmänhet uppfyller de mål man satt upp för, i vårt fall, förvaltningen (Premfors 1989, s90). Vårt avsteg från Premfors definition är att vi endast ser till hur väl de satta målen uppfyllts utan att ta hänsyn till ekonomiska aspekter.

Index-skalan är graderad från 1-6 där varje siffra har motsvarande betydelse som den vi använde i svarsalternativen i frågeenkätens del B. I fallet med urvalsgrupperna med *omedvetna* har vi satt deras värde till 1,0 i samtliga index. Detta då deras svar på fråga 18 i C-delen antingen tyder på att de med stor sannolikhet inte haft en aning om vad de svarat på och därmed troligen bara gissat i B-delen. Eller har trott att det var något annat som efterfrågades och då i egentlig mening inte svarat på de frågor vi ställde i B-delen. Oavsett vilket så har de ej tydligt visat att de har förstått vad vi frågat efter vilket vi känner ger signaler om att de faktiskt inte vet.

3. Läraren som förvaltningstjänsteman

Vi menar att följande fyra förutsättningar, som vi kommer förklara mer ingående nedan, definierar att läraren är en förvaltningstjänsteman:

1. Arbetar inom förvaltningen
2. Arbetet styrs av de riktlinjer som har sitt ursprung i riksdagens beslut
3. Arbetet kräver behörighetsutbildning
4. Arbetet förutsätter en yrkesetik

Vi anser att skolan är en del av förvaltningen enligt Lundquists beskrivning av förvaltningen. Han menar att förvaltningen ser till att implementera politiskt fattade beslut (Lundquist 1977, s13-19). Här menar vi att skolan ser till att implementera de beslut som fattats av riksdagen, och som presenteras genom skollagen, vilket definierar den som en förvaltning. Även Rune Premfors använder läroplanen, visserligen den för grundskolan, som exempel på riktlinjestyrning inom förvaltningen (Premfors 1989, s121). Sannerstedt definierar förvaltningen som verkställare eller tillämpare av fattade beslut, även detta menar vi styrker vår syn på läraren som förvaltningstjänsteman då läraren tillämpar och verkställer politiska beslut genom att följa *Lpf 94* (Rothstein m.fl. 2001, s20ff).

Vi vill hävda att läraren kan ses som en närbyråkrat enligt den definition som Sannerstedt presenterar. Han menar att en närbyråkrat arbetar med människor och är i kontakt med dessa dagligen genom sitt arbete. Närbyråkraten blir slutändan av implementeringsprocessen och dess yttersta kontakt med omgivningen. Som exempel på verksamheter vari närbyråkrater är verksamma nämner han bl.a. skolan, och vi tolkar det som att han där innefattar lärarna. Sannerstedt menar att närbyråkraterna har stor handlingsfrihet och handlingsförmåga inom sin verksamhet. Han menar att det är de som utformar politiken inom sitt område dels p.g.a. handlingsfriheten, dels p.g.a. svårighet för politikerna att kontrollera närbyråkraternas verksamhet. Vi tolkar Sannerstedt som att detta leder till att verksamheten förväntas styras av professionell etik samt vedertagen sakkunskap (Rothstein m.fl. 2001, s21f).

Sannerstedt menar att orsaken till politikernas svårighet att kontrollera närbyråkraternas verksamhet ligger i att dessa arbetar med människor, och i arbetet förväntas ta individuell hänsyn till de människor som de arbetar med. Närbyråkraterna har ofta för mycket arbetsuppgifter och de tvingas därigenom prioritera. Om frågor skulle ställas angående varför en viss prioritering valdes så har närbyråkraten möjlighet att försvara sitt agerande med att han antingen följt normala procedurer av rättviseskäl eller att han gjort den individuella bedömning som ingår i hans arbete. Vad gäller läraren så är inte heller elevernas feedback ett riskmoment om något i dennes verksamhet skulle ifrågasättas. Sannerstedt menar att detta beror på att eleverna dels befinner sig i underläge gentemot läraren, dels att de har låg status (Rothstein m.fl. 2001, s21ff).

Styrning är ett viktigt inslag inom förvaltningsorganisationen. De lärare som arbetar inom skolan faller under kravet att följa de riktlinjer som ställts på förvaltningen, i detta fall det skolverket uttrycker i *Lpf 94* vilket är utformat efter skollagen. I *Lpf 94* finns flertalet riktlinjer där det förklaras vad läraren *skall* göra avseende kunskaper, normer och värden, elevers ansvar och inflytande samt bedömning och betyg (Läraryrket 2004, s39ff). Detta är den indirekta

generella styrning vi nämnt under metodkapitlet där vi ser inslag av både anslags- och rekryteringsstyrning (Lundquist 1977, s30ff; Lundquist 1998, s175ff). Rekryteringsstyrning sker genom att lärarbehörighet ger företräde vid tjänstetillsättning. Lärarbehörighet erhålls genom godkända studier vid någon av lärarhögskolorna.

Lundquist menar att det offentliga, vilket vi likställer med förvaltningen, består av flera olika sorters verksamheter. Två av de grundläggande verksamheterna menar han är de som arbetar med produktion och förmedling av tjänster samt de som arbetar med myndighetsutövning. Lundquist tar upp vikten av att samhällsmedborgarna ska kunna lita på att det offentliga inte agerar för egen eller enskilda intressenters vinning. I synnerhet menar han att detta gäller för myndighetsutövning, då man där kan använda tvång för att styra samhällsmedborgarna. Lundquist menar att en förutsättning för att skapa detta förtroende är att de som arbetar inom det offentliga har en yrkesetik att följa (Rothstein m.fl. 2001, s139ff).

Vi anser att skolan är en del av förvaltningen som har drag av båda dessa offentliga verksamheter. Dels utbildar skolan eleverna, vilket vi anser visar på produktion och förmedling av kunskap, dels anser vi att implementeringen av värdegrund och normer har likheter med myndighetsutövning. Gymnasieskolan har visserligen inte rätt att med våld tvinga eleverna att följa en viss värdegrund och vissa normer. Men, vi anser att då det åligger skolan att ständigt framföra dessa så skulle man kunna påstå att det skapar ett sorts socialt tvång istället för ett fysiskt sådant. Läger man här till att en lärare, om det motiveras på rätt sätt, skulle kunna sänka en elevs betyg i t.ex. kärnämnet samhällskunskap med hänvisning till att denne inte följer den värdegrund och de normer som förespråkas i *Lpf 94*, så menar vi att man kan se drag av myndighetsutövning i skolans verksamhet (Skolverket 2000-07, s2ff). Således tolkar vi Lundquists påpekande om vikten av etik för offentlig verksamhet som att det är viktigt med en yrkesetik för lärarna.

Vad gäller lärarens yrkesetik så bör vi nämna att lärarkåren har, genom avtal mellan de två fackförbunden Lärarnas Riksförbund (LR) och Lärarförbundet (LF), en översiktlig yrkesetik (Lärarförbundet 2004, s127ff). Denna yrkesetik innefattar bl.a. att man gör sitt bästa för att ge eleverna likvärdig utbildning samt så rättvisa betyg som möjligt, men även sådant som att man håller en viss sorts förtrolighet gentemot elever och sörjer för att de inte blir kränkta. Vad gäller implementeringen av värdegrund och normer så nämns dessa aldrig explicit, ej ens med hänvisning till *Lpf 94*. Det nämns dock att man skall följa det samhällsuppdrag man fått såvida inte detta strider mot de yrkesetiska principerna, d.v.s. de vi nämnt ovan. Vi tolkar detta samhällsuppdrag som att läraren ansvarar för utbildning och fostran i skolan (Lärarförbundet 2004, s133). Vi anser att man tydligt lagt den yrkesetiska tyngden på att värna om elevernas välbefinnande snarare än att i dem internalisera den värdegrund och de normer som förespråkas av *Lpf 94*.

3.1 Redovisning av svaren i enkätundersökningen

Svaren vi fick i del C fick oss att dela in eleverna i ytterligare två urvalsgrupper, utöver urvalsgrupperna baserade på programtillhörighet, nämligen de som visat att de haft viss eller stor insikt i vilka värdegrunder och normer som skolan skall förmedla, samt de som ej visat på insikt. Vi hade även tre elever som inte alls svarade på fråga 18, och dessa valde vi att exkludera från vissa delar av analysen då vi kände det mycket svårt att avgöra huruvida de hade insikt eller ej. Om detta sedan berodde på att de inte ville svara eller att de inte hade insikt om värdegrunder och normer kan vi inte svara på.

För att ingå i den urvalsgrupp som vi valt att benämna *medvetna* krävde vi endast att de i mycket generella drag kunde återge värderingar samt normer. Tre olika exempel på svar till fråga 18 var ”Att visa respekt”, ”Att alla är lika värda” samt ”Alla ska ha frihet att ifrågasätta, påverka och delta i skolarbetet. Ingen ska känna sig utanför och mobbad”. Dessa är visserligen väldigt generella men vi uppfattar ändå att de svarar mot den kristna västerländska humanism med en demokratisk värdegrund som skolan skall förmedla enligt *Lpf 94*. Några svar som mer specifikt kunde återge värdegrund samt normer fick vi inte. Övriga, utom de två som inte svarade på fråga 18, ingår i den urvalsgrupp som vi hädanefter benämner *omedvetna*.

En reflektion vi gjorde var att fem elever bland naturvetarna svarade att de såg på de normer och värderingar som skolan förespråkar som starkt knutet till skolarbetet. Ingen av de andra programurvalsgrupperna visade på denna tendens. Ett tydligt exempel på detta fann vi i en av svarsenkäterna i vår undersökning:

Skolan förespråkar god disciplin i kombination med att läraren och dess egna åsikter o värderingar gärna försöker påverka eleverna lärarna ser sällan till individens bästa och tittar inte ofta på den enskilda prestationen.

Vår undersökning är visserligen inte främst inriktad på att studera varför en del naturvetare likställer skolprestation med normer och värderingar, men då detta är något vi anknyter till i inledningen och även senare under diskussionen så känner vi att det är värt att nämna här.

3.1.1 Sammanställning av enkätsvaren

Bland de olika urvalsgrupperna fick vi fram följande resultat:

Urvalsgrupp	Antal	OI	RI	PI
NV (samtliga)	29	2,5	2,4	2,9
NV (medvetna)	15	3,8	3,7	4,6
NV (omedvetna)	13	1,0	1,0	1,0
EC (samtliga)	26	2,3	2,1	2,2
EC (medvetna)	10	4,0	3,6	3,8
EC (omedvetna)	14	1,0	1,0	1,0
TE (samtliga)	11	2,2	1,9	2,3
TE (medvetna)	5	3,6	3,0	3,9
TE (omedvetna)	6	1,0	1,0	1,0
BP (samtliga)	23	2,5	2,5	2,6
BP (medvetna)	14	3,5	3,4	3,6
BP (omedvetna)	9	1,0	1,0	1,0
SP (samtliga)	41	3,3	3,1	3,4
SP (medvetna)	29	4,3	3,9	4,4
SP (omedvetna)	12	1,0	1,0	1,0
Samtliga	130	2,6	2,5	2,8
Samtliga medvetna	73	3,9	3,7	4,2
Samtliga omedvetna	54	1,0	1,0	1,0

Från resultatet av enkätundersökningen fann vi ett antal punkter som vi p.g.a. skillnader mellan värdena fann noterbara och därmed intressanta att titta närmare på. Vi ämnar diskutera varför det kan tänkas att dessa skillnader uppkom i avsnitt 4.2 *Resultatdiskussion kring enkätsvaren*.

Först och främst fann vi att strax under hälften av eleverna kom att hamna i urvalsgruppen *omedvetna*. Vad vi vidare finner intressant är att bland de som kom att placeras i urvalsgruppen *medvetna* så fann dessa elever överlag att man *ofta* tog upp de värderingar och normer som förespråkas av *Lpf 94*, vilket visas genom ett överlag högt OI. Frågan blir då hur ca hälften av en klass upplever att något behandlas ofta i undervisningen samtidigt som den andra hälften inte visar på att de upplevt det alls? Fördelningen av *omedvetna* mellan programmen var jämn med undantag för SP och i viss mån BP. Detta gör att vi ser omedvetenheten som ett generellt implementeringsproblem i skolan eller ett utvärderingsproblem för oss snarare än knutet till något av de olika programmets utformning. Det undantag som urskiljer sig markant är SP med ca $2/3$ *medvetna*.

När det kommer till RI jämfört med PI är det överlag så att eleverna upplever att lärarna, relativt eleverna, i större utsträckning efterlever de värdegrunder och normer som *Lpf 94* förespråkar. Ytterligare finner vi att skillnaden mellan hur TE och de övriga urvalsgrupperna upplever RI är markant. TE upplever att elever *sällan* efterlever värdegrunden och normer, medan övriga elever ligger närmare

att de *ofta* upplever att elever efterlever dem. Men då TE är en så pass liten urvalsgrupp relativt övriga urvalsgrupper kan detta mycket väl ligga inom den statistiska felmarginalen.

Det är även så att EC och BP upplever markant mindre skillnad mellan RI och PI jämfört med hur övriga elever upplever den. NV, och även SP, upplever en markant större PI jämfört med övriga elever, samtidigt som NV har den näst största skillnaden mellan PI och RI.

4. Diskussion

Vad vi ovan sett på är problem vid implementering av riksdagsbeslut. Vi har tittat på en liten del av helheten, den del som sker mellan lärare och elever, och sett att det är långtifrån alla som upplevt att de fått ta del av det som skulle implementeras. Det kan då vara lätt att lägga skulden på lärarkåren, men låt oss se det ur ett större perspektiv. Vi vill här använda en liknelse med ett fotbollslag.

Alla är medvetna om målet (att vinna matchen) som tränaren satt upp. För att nå detta mål har tränaren satt upp en taktik som han meddelar spelarna. Förhoppningsvis ger tränaren instruktionerna direkt till sina spelare, men vad händer om han inte kan närvara själv utan blir tvungen att vidarebefordra informationen via hjälptränare? Hur påverkas uppfattandet av taktiken då man låter informationen passera genom än fler hjälptränare innan den når spelarna? Vi vill här mena att tränaren är riksdagen, målet är uppfyllandet av kriterierna i *Lpf 94*, hjälptränaren är den eller de förvaltningar som vidarebefordrar hur *Lpf 94* skall genomföras (t.ex. skolverket, kommunala utbildningsnämnder samt de lokala skolledningarna) och taktiken blir de instruktioner som ges till läraren gällande hur man skall gå tillväga vid implementeringen.

Vi ser resultaten av vår undersökning som del av en generell implementeringsproblematik. Om vi tar det till ytterligheter för att tydligare framhäva problemet kan det ske på två sätt. Antingen har det beslut som skall implementeras passerat så många instanser, som alla satt sin personliga prägel på det då man skall förtydliga det fattade beslutet, att det i slutändan är svårt att känna igen tanken bakom originalbeslutet. Man har haft för många hjälptränare som vidarebefordrat taktiken. Eller så har det styrdokument vari beslutet är beskrivits endast skickats vidare genom systemet, utan att bli förtydligt, för att slutligen nå den del som, genom sin direktkontakt, utför outputen till omgivningen. Man har alltså endast fört fram *vinn matchen*. Det första fallet skapar problem då outputen kraftigt skiljer sig från den tanke som motiverade beslutet. Det andra fallet skapar problem då implementerarna saknar verktyg och tydliga riktlinjer för att utföra uppgiften.

Hur har då skolan löst detta problem? Det har genom lagstiftning fastställts riktlinjer för verksamheten i skolan. Lärarens uppgifter enligt denna lagstiftning har sedan förtydligats genom *Lpf 94*. Det är sedan upp till kommuner och landsting att ytterligare förtydliga hur man vill genomföra *Lpf 94* inom deras ansvarsområde. Därefter kommer skolledningen att utforma en verksamhetsplan för hur skolplanen skall genomföras på deras skola. Avslutningsvis fattar läraren beslut om hur verksamhetsplanen skall tillämpas under dennes lektioner. Alltså skulle skolans främsta problem kunna vara att ursprungstanken förvanskas då den passerar genom olika instanser. Samtidigt kan man ju få en annorlunda syn då man läser vår inledning. Här vill vi peka på vikten av en kontinuerlig diskussion inom skolan, och mellan skolor, lärare emellan i synnerhet men även med övrig skolpersonal.

Vi anser att lärarhögskolorna bär ett stort ansvar för att utforma en lärarutbildning som inte tar slut efter examen utan fortsätter kontinuerligt genom yrkesutövandet, m.a.o. ett livslångt lärande även för läraren. Lärarkåren bör formas till villighet att föra konstruktiva diskussioner kring de implementeringsmål som är uppsatta för att på så sätt kunna hjälpa varandra upprätthålla en likvärdig utbildning. En annan möjlighet att höja implementeringsvärdet hos

eleverna ser vi i att övriga ämnen utnyttjar sig av samhällskunskapens kontextanknytning. Då vi i vår undersökning sett att de klasser som läst mest samhällskunskap också haft högst implementeringsvärde anser vi att detta ämne mycket väl kan vara viktigt vid implementering av värdegrund och normer.

Faktorer som vi känner påverkar implementering, men som vi inte tagit upp i denna uppsats, är bl.a. ekonomiska aspekter, mediebevakning och feed-back från olika intressegrupper. Vad gäller ekonomiska aspekter så anser vi att detta troligtvis i stor utsträckning påverkar implementeringsmöjligheterna. Om inte tillräckliga ekonomiska resurser allokeras kan det vara svårt att uppnå givna implementeringsmål. Vi kan se det bl.a. i fortbildning av lärarkåren, det skolmaterial elever får tillhanda, storlek på elevgrupper per lärare, möjligheten att skapa en motiverande skolmiljö o.s.v. Vi känner att det i slutändan handlar om vilken sorts prioritering man ger olika implementeringsmål och vilka kriterier man använder sig av då man fattar dessa beslut. Vi menar att det kan bli skillnad i resursallokering om man t.ex. väljer att använda sig av antingen Pareto-kriteriet eller Kaldor/Hicks-kriteriet, två olika kriterier som presenteras av Premfors i *Policyanalys* (Premfors 1989, s91).

Vad gäller mediebevakning och feed-back känner vi att dessa två har samhörighet. Feed-back representerar ju de åsikter som omgivningen sänder till beslutsfattarna i syfte att påverka beslutsfattandet, och vad bättre sätt att skapa denna opinion finns det än genom användandet av medierna? Detta känner vi är en diskussion om den tredje statsmakten som vi väljer att nämna, så att den inte lämnas förbisedd, men inte vidareutveckla då det inte är syftet i vår uppsats.

4.1 Lärarens olika roller

Läraren, är denne en pedagog, en tjänsteman eller en blandning av båda? Glömmer vi bort att se på läraren som privatperson? Vi har genom våra kontakter med skolvärlden, både som elever i lärarhögskolan och som arbetande lärare, fått den bestämda känslan att lärarna ser styrdokumentet som något frivilligt, som något man själv väljer att använda eller ej. PI-värdet borde alltså vara lågt, och vi anser att det är lågt om man ser till *samtliga* elever i enkätundersökningen och inte bara till de *medvetna*. Men, återigen vill vi inte lägga hela skulden på lärarna, ty de styrdokument som lärarna, enligt vår erfarenhet, oftast har att tillgå är enkom *Lpf 94* och skrivelser som kommer från Skolverket. Dessa skrivelser kommer dessutom så ofta att många lärare vi mött under vår utbildning inte anser sig ha tid att ta sig an berget av papper som dessa skrivelser bildar. Lärarna får alltså inga tydliga riktlinjer till hjälp då de skall tillämpa *Lpf 94*. Detta anser vi visar på att implementeringsproblemet har sin grund även i de instanser som skall förtydliga *Lpf 94*. En diskussion vi fört ovan.

Härtill kommer att vi anser att läraren oftast ser sig själv först och främst som pedagog och förmedlare av kunskaper, vilket vi menar förtydligas i den yrkesetik som Lärarnas Riksförbund (LR) och Lärarförbundet (LF) kommit överens om (Lärarförbundet 2004, s129-133). Även i den allmänna samhällsdebatt som förts känner vi att främst dessa sidor har nämnts. Vad vi uppfattat så har värdegrund och normer endast nämnts i samhällsdebatten då skolor, främst sådana med stark religiös förankring, tydligt skiljt sig från det som förespråkas i *Lpf 94*.

Vi anser att denna diskussion är något som knyter an till det som Lundquist benämner offentligt etos. Där visar han på tre etikområden som påverkar förvaltningstjänstemannens handlande; nämligen professionsetik, förvaltningsetik samt

eogenetik. Idealet, enligt Lundquist, är när dessa tre områden sammanfaller och konflikter uppstår när skillnaderna är för stora (Lundquist 1998, s150ff). Vi anser att detta är ett problem då förvaltningsetiken, den värdegrund och de normer som presenteras i *Lpf 94*, inte helt sammanfaller med professionsetiken som vi anser trycker mer på vikten av att vara pedagog än att lära ut värdegrund och normer. Härtill kommer även den enskilde lärarens egenetik. Vi tror att man skulle kunna lösa problemet genom att hålla diskussionen om värdegrund och normer i skolan levande, förutsatt att den är öppen och konstruktiv. På så sätt anser vi att diskussionen har möjlighet att föra de olika etiktyperna närmare varandra samtidigt som det ger den i *Lpf 94* angivna värdegrunden samt normer möjlighet att vara aktuella, normbildande och kunna utvecklas i takt med det föränderliga samhälle vi lever i.

Denna diskussion finner vi än viktigare om man ser på läraren som en närbyråkrat. Som närbyråkrat har läraren möjlighet att i stor utsträckning utforma implementeringen av värdegrund och normer.

4.1.1 Diskussion kring läraren som närbyråkrat

Vi menar att inom förvaltningen så intar närbyråkraterna en speciell ställning genom att de varje dag möter det Lundquist i ovanstående modell om den demokratiska normalprocessen kallar mottagarna, och att de genom sitt arbetes förutsättningar har stor handlingsfrihet och handlingsmöjlighet. Samtidigt har de att ta hänsyn till olika krav som de förväntas uppfylla. Lundquist menar att ämbetsmännen inom förvaltningen "...befinner sig i en position med krav på *lojalitet gentemot överordnade, hänsyn till samhällsmedlemmarna och lydnad för lagen.*" (Rothstein m.fl. 2001, s146). Hur kan man då tänkas styra en närbyråkrat, i vårt fall en lärare, så att denne trots sin handlingsfrihet tillämpar de fattade besluten? Sannerstedt menar att styrning sker genom professionsetik och sakkunskap men även genom att man påverkar förutsättningarna för verksamheten (Rothstein m.fl. 2001, s21ff). Men vad händer då professionsetiken inte är helt överensstämmande med de krav som ställs av överordnade genom *Lpf 94*? Lägg här till att målen i *Lpf 94* kan anses aningen oprecisa och ibland även motsägelsefulla?

Vi menar att en målsättning som syftar till att dels ge ämneskunskap och lägga grunderna för ett livslångt kritiskt lärande, dels förmedla en värdegrund och normer, kan komma att skapa konflikter mellan de båda målsättningarna och tvinga läraren att prioritera (Läraryrket, 2004, s37, 41ff). Här har då läraren, med de egenskaper som tillkommer en närbyråkrat, möjlighet att välja vilket som skall prioriteras snarare än att följa en tydlig prioriteringshierarki. Vi anser att vi är tillbaka vid vår inledning om läraren som inte ville följa läroplanen, eller i alla fall inte vissa delar av den. Hade denne bara uttryckt sig lite annorlunda så menar vi att denne faktiskt fortfarande kunnat hävda att lojalitet mot överordnade kvarstod trots ovilja att diskutera värdegrund och normer under en temavecka. Vi menar här att den redan stora handlingsfrihet som tillhör närbyråkraten blir än större hos läraren genom de otydliga prioriteringsmålen i *Lpf 94*.

Det kan ju anses att mer precisa målstyrningar skulle kunna underlätta för läraren att tillämpa de politiska besluten efter beslutsfattarnas önskemål, och att man på så sätt skulle kunna komma närmare en lösning på implementerings-

problemet. Men, vad skulle då ske om målstyrningen inte passar överens med vad lärarna anser vara vettiga mål? Vad sker när professionsetiken och målstyrningen inte är överens? Som vi ovan nämnt tar man inte explicit upp förhållningssättet vad gäller implementering av värdegrund och normer i lärarkårens professionsetik. Vi tolkar detta som att lärarkårens etik inte helt överensstämmer med det *Lpf 94* önskar ha förmedlat till eleverna. Kanske kan man då se den oprecisa målstyrningen som ett sätt för beslutsfattarna att undvika en direkt konflikt med lärarkåren som skulle kunna resultera i att *Lpf 94s* värdegrund och normer blir förändrade i eller utesluts från undervisningen.

Då läraren, som närbyråkrat, dessutom har stor handlingsfrihet och beslutsfattarna små styrningsmöjligheter menar vi att de oprecisa målsättningarna nästintill är ett måste för den individanpassade verksamhet lärarna bedriver. Detta samtidigt som de oprecisa målen officiellt ger lärarna möjlighet att ta den handlingsfrihet de redan besitter, och på så sätt förhindra att beslutsfattarna förlorar prestige då de försöker styra de svårstyrda närbyråkraterna.

Viktigt att nämna i detta sammanhang är att *Lpf 94* tillkom genom beslut fattade av ett flertal partier, som troligtvis inte var helt överens på varje punkt. Således kan man mena att de oprecisa målen i *Lpf 94* härrör från politisk kohandel, för att alls lyckas enas om ett styrdokument, snarare än beslutsfattarnas önskan att slippa förlora prestige gentemot närbyråkraterna.

Som vi ser det är det främst genom resursallokering som beslutsfattarna kan styra läraren i dennes verksamhet. Vår erfarenhet är att man inom skolan alltmer försöker spara in pengar genom att öka elevantalet per klassrum och lärare. Detta anser vi leder till en resursbrist som, kanske i än högre mån än de motstridiga målsättningarna i *Lpf 94*, tvingar läraren att prioritera var denne lägger energi i sin verksamhet och vad som får stryka på foten.

I den praktiska verksamheten menar vi att detta kan leda till bl.a. minskad rättsäkerhet vad gäller betygssättning. Då resurserna är knappa ser vi det inte som omöjligt att läraren kan komma att tvingas nedprioritera delar av kursmålen till den grad att de nästan blivit bortprioriterade. Läger man härtill att vi tror att eleverna är mer intresserade av att erhålla godkänt eller högre betyg än att få värdegrund och normer implementerade, så finner vi det inte underligt att lärare väljer att bortprioritera dessa till förmån för ämnesstudier.

Detta skulle kunna få konsekvenser i den dagliga undervisningen som leder till att läraren kan komma att bortprioritera ordning och trygghet till förmån för förmedling av ämneskunskap. Vi menar att detta är en kortsiktig lösning som kan komma att resultera i återkommande oroligheter vilka kan störa undervisningen och därmed inläringen av ämneskunskaperna. En långsiktig lösning hade enligt oss varit att ha mindre elevgrupper per lärare och klassrum för att möjliggöra ett konstruktivt och effektivt arbete med värdegrund och normer. Vår tro är att ett sådant arbete kan komma att skapa den lugn och den trygghet som vi antar att majoriteten av eleverna behöver för att till fullo kunna tillgodogöra sig sina studier.

Vår åsikt är att man bör allokera mer resurser till skolorna för att möjliggöra genomförandet av de målsättningar som presenteras i *Lpf 94*. Vi menar att det finns fördelar med lärarens roll som närbyråkrat då denne har möjlighet att

anpassa sin undervisning efter rådande lokala förhållanden, men att det blir svårt att nå målet utan tillräckliga resurser.

4.2 Resultatdiskussion kring enkätsvaren

Vi vill här diskutera de resultat vi fann anmärkningsvärda i vår undersökning. Till att börja med har vi mängden *omedvetna* elever. Nära hälften av eleverna kunde inte, eller ville inte, återge ens en avlägset liknande definition av den värdegrund och de normer som skolan är tänkt förmedla. Det enda undantaget vi fann var SP med ca 2/3 *medvetna*. Vi kan inte genom denna undersökning visa på varför så är fallet, men vi är av uppfattningen att det kan bero på den mer omfattande undervisning i ämnet samhällskunskap som SP erhållit relativt övriga urvalsgrupper. Detta då samhällskunskap är ett ämne som behandlar just värdegrund och normer inom både den egna samt andra kulturer (Skolverket 2004/05, s1f).

Det intressanta är att bland de *medvetna* eleverna så uppfattade man överlag att lärarna ofta tog upp värdegrund och normer, de gav ett högt OI i sina svar, vilket vi uppfattar står i kontrast mot mängden *omedvetna* elever. Om man antar att mycket av värdegrund och normer vävs in i undervisningen och således uttrycks implicit kan det tänkas att elever mycket väl har kunskaper om värdegrund och normer, men att de uttryck som används att beskriva dem i *Lpf 94* inte väcker igenkännande. Dilemmat med vår undersökning skulle då kunna bli att om man inte explicit delgivit eleverna information i de ord man finner i läroplanen så kan det tänkas att de undermedvetet har tagit del av värdegrund och normer men inte visar det i vår undersökning. Vi vill peka på att man här kan ha ett vokabulärproblem, och därmed utvärderingsproblem, snarare än ett implementeringsproblem vad gäller mängden *medvetna* elever. Man kan således ha erhållit insikten utan att knyta den till det vokabulär som används i *Lpf 94*. Å andra sidan skulle det kunna vara så att man ej tillräckligt explicit presenterat värdegrund och normer i undervisningen, vilket inneburit att knappt hälften av eleverna uppfattat dem. Oavsett vad är det de *medvetna* eleverna vi kommer att diskutera nedan, då det är de som visat att de har insikt i värdegrund och normer. Vi menar att det är svårt att skapa hypoteser kring folk som svarat på frågor som de kanske inte ens vet innebörden av, och således kan liknas med att ha svarat *äpple* på frågan om ifall de föredrar gröt eller smörgås.

NV, och även SP, upplever en markant större PI jämfört med övriga elever, samtidigt som NV har den näst största skillnaden mellan PI och RI. Vad vi känner att det visar på är att NV upplever att lärarna *väldigt ofta* efterlever den värdegrund och de normer som *Lpf 94* förespråkar, men att de trots detta inte lyckas implementera dessa hos eleverna i större grad än respektive lärare hos övriga urvalsgrupper med undantag av TE. Då PI är mycket lika mellan NV och SP samtidigt som skillnaderna mellan PI och RI skiljer sig dem emellan kanske man kan hitta en möjlig förklaring till fenomenet vid jämförandet mellan SP och NV.

Vi vill här peka på möjligheten att utbildningsomfattningen i ämnet samhällskunskap kan ha påverkat skillnaden. NV och SP är främst teoretiska vad gäller studieutformning, vilket, om man följer på vårt ovanstående resonemang om närhet mellan lärare och elever i praktiskt utformade utbildningar, skulle kunna förklara varför NV har stor skillnad mellan PI och RI trots ett högt PI. Vad gäller ämnet samhällskunskap i sig så är det ett ämne där skolverkets styr-

dokument trycker på att det förs en dialog mellan lärare och elever (Skolverket 2004/05, s1). Detta menar vi skulle kunna skapa ett liknande arbetsförhållande som det vi nämnde mellan de mer praktiskt orienterade eleverna och deras lärare.

Dessutom har SP högst resultat i alla värden utom de *medvetnas* PI, där de har näst högsta värdet. Vad kan tänkas skilja denna grupp från övriga med utgång från våra bakgrundsvariabler? Vi vill mena att det är att de har haft mer samhällskunskap. Vi är dock medvetna om vår brist på bakgrundsvariabler att ställa mot variabeln samhällskunskap, vilket gör att våra antagande saknar större validitet. Men, vi vill ändå peka på möjligheten i våra påstående.

När det kommer till RI jämfört med PI är det överlag så att eleverna upplever att lärarna, relativt eleverna, i större utsträckning efterlever de värdegrunder och normer som *Lpf 94* förespråkar. Vi ser detta som att lärarna faktiskt agerar enligt sin yrkesetik, och på så sätt även blir de förebilder som *Lpf 94* implicit menar att de skall vara. Ett motsatt resultat, där eleverna har ett högre RI än lärarnas PI, hade varit anmärkningsvärt då detta skulle kunna signalera att lärarna inte agerar efter det de lär ut.

Ytterligare finner vi att skillnaden mellan hur TE och de övriga urvalsgrupperna upplever RI är markant. Teknikerna upplever att elever *sällan* efterlever värdegrunden och normer, medan övriga elever ligger närmare att de *ofta* upplever att elever efterlever dem. Men då teknikerna är en så pass liten urvalsgrupp relativt övriga urvalsgrupper kan detta mycket väl ligga inom den statistiska felmarginalen. En möjlig anledning kan vara att de överlag placerat sig lågt i indexvärdena vilket kan innebära att de haft mindre upplevelse av värdegrunds- och normimplementeringen än övriga två urvalsgrupper.

Det är även så att EC och BP upplever markant mindre skillnad mellan RI och PI jämfört med hur övriga elever upplever den. Detta tror vi har sin grund i att EC och BP överlag har en mer praktiskt orienterad undervisning vilket kan göra att de upplever sig, relationsmässigt, närmare sina lärare. Då gränsen mellan lärare och elever upplevs mindre kanske den förebildseffekt som vi implicit tar upp ovan över tid blir mindre. Då urvalsgruppen går sista året menar vi att de har haft god tid på sig att utveckla denna närhet. Detta skulle kunna förklara den mindre skillnaden mellan RI och PI jämfört med övriga urvalsgrupper.

4.3 Diskussion kring tidigare undersökningar

Vi finner ett problem i vår diskussion kring tidigare undersökningar, i syfte att jämföra med våra resultat, och detta är bitvis bristande metodbeskrivning. Vi har inte lyckats utröna hur skolverket gått tillväga för att få fram den information de presenterar i sina inspektioner och har således svårt att jämföra deras metodval och tillvägagångssätt med vårt. Detta har föranlett att vi fått titta mer på kommentarerna om och slutsatserna av deras inspektion snarare än på undersökningsdatan i sig själv.

Skolverkets inspektion, och nu även vår undersökning, visar på att det finns brister vad gäller implementeringen av värden och normer. Skolverkets inspektion visar på ett behov av kommunikation mellan skolpersonal som kan leda till en gemensam handlingsplan för implementering av värden och normer. Vi ser problem men även möjligheter till lösningar för implementeringen genom den oprecisa målstyrning som skolpersonal, i egenskap av närbyråkrater, har att utgå från. Problemet, som vi ser det, ligger bl.a. i att om samstämmighet saknas så sätter vi rättsäkerheten och den likvärdiga utbildningen på spel. Möjlighet till

lösning ligger just i att samstämmigheten kan leda till bättre lokala implementeringslösningar samtidigt som man behåller den likvärdiga utbildningen.

Detta menar vi ligger i linje med det Lundquist benämner som socialisation, information och befordran/restriktion då strukturen försöker styra aktörerna. Vi menar att det är genom dessa tre verktyg skolan främst försöker implementera värdegrund och normer. Om dessa inte hålls likvärdiga skolorna emellan riskerar vi att problem uppstår.

Vi anser att skolverkets inspektion visar på ett behov av fortsatt arbete med att utveckla tekniker för implementering av värdegrund och normer. Vi tolkar även vår undersökning som stödjande av denna tes. Med ca 50 % av eleverna som *omedvetna* om den värdegrund och de normer som presenteras i *Lpf 94* vore det underligt om man inte börjar titta efter nya sätt att lösa implementeringsproblemet. Detta menar vi visar på ett behov av vidare forskning inom ämnet.

4.4 Diskussion kring förslag på vidare forskning

Om man utifrån det vi presenterat i vår undersökning finner att detta är ett ämne man bör titta närmare på så har vi lite förslag på vad man kan tänkas forska vidare kring. Det första vi gärna sett vidare forskning kring är möjligheten att förbättra samstämmigheten i skolan. Detta genom att vidare studera implementeringsmetodiken i just skolvärlden där vi kan se att en läroplan som är mer än tio år gammal fortfarande inte till fullo implementerats, vilket visas både av skolverkets inspektion och av vår undersökning.

Detta känner vi leder till att man bör studera det pedagogiska ledarskapet i skolan. Då skolan har en oprecis målstyrning innebär detta att skolan själv får upprätta en lokal verksamhetsplan för hur man skall driva igenom målen. Man skulle då kunna se närmare på inte bara ledarskapet i den enskilda skolan utan också hur samstämmigheten mellan olika skolors pedagogiska ledare fungerar.

Vi skulle gärna se forskning kring utvecklandet av en pedagogik som fokuserar mer på implementerandet av värdegrund och normer, och därigenom förbereder eleverna för deras roll som samhällsmedborgare. Kanske skulle man kunna se närmare på hur en gemensam kontinuerlig fortbildning av lärarna kan läggas upp. Kanske kan en sådan utbildning hjälpa till vid skapandet av samstämmighet i lärarkåren vad gäller implementering av värdegrund och normer.

Då vi berört ämnet samhällskunskaps möjliga inverkan på implementeringsvärdena i vår undersökning skulle det kanske vara passande att närmare undersöka omfattningen av denna inverkan. Skulle det sedan visa sig att ämnet samhällskunskap har inverkan på implementering av värdegrund och normer så kan man kanske forska varför så är fallet och därigenom kanske finna en metod att anpassa detta till övrig undervisning. På så sätt kanske man kan undvika kommentarer av det slag vi presenterar i inledningen av denna uppsats.

En aspekt vi inte tittat på, trots att vi haft möjlighet till det genom vårt val av bakgrundsvariabler i undersökningsenkäten, är genusperspektivet. Med tanke på den tendens som vi upplever finns i skolan vad gäller att den blir en allt mer kvinnodominerad arbetsplats, skulle det vara mycket intressant och se om implementeringen påverkar kvinnliga elever mer än de manliga. Detta då det är dessa som, i förlängningen, kommer återvända till skolan som lärare och vi anser att det är lättare att implementera värdegrund och normer som man själv anser rätt och riktiga än sådana man inte till fullo stöder. Detta skulle kunna påverka implementeringen.

5. Sammanfattning

Läraren är förvaltningstjänsteman och inte enbart pedagog, även om vi anser att fackförbund och *Lpf 94* trycker mycket på den pedagogiska biten. Vi menar att läraren som förvaltningstjänsteman skall han ta hänsyn till de styrdokument som finns. Som förvaltningstjänsteman har läraren stor frihet i sin yrkesutövning då staten valt att styra genom att sätta upp mål och riktlinjer snarare än en precis handlingsmall. Dessutom har läraren i egenskap av närbyråkrat både stora handlingsfriheter och handlingsmöjligheter. Detta anser vi skapar både möjligheter och problem i yrkesutövningen eftersom den oprecisa målstyrningen ger möjlighet till tolkningar, som kan anses mer eller mindre korrekta. Dessutom att kontroll av eventuell korrekthet ytterligare försvåras då läraren, som närbyråkrat, har möjlighet att förklara sitt agerande som produkt av att denne antingen följt de föreskrivna procedurerna av rättviseskäl eller att individuella behov och förutsättningar förelåg. Detta menar vi skapar ett prioriteringsproblem för lärarna där de inte kan ta stöd av tydligt formulerade målsättningar, vilket vi anser kan komma att hota rättssäkerheten vad gäller betygssättningen. För att undvika detta vill vi att läraren ofta återkommer till *Lpf 94* och de däri givna direktiven och för en diskussion kring dessa, för att på så sätt kunna skapa en ökad rättsäkerhet för eleverna genom att ha en likvärdig utbildning med någorlunda likvärdiga nivåer av likvärdiga moment.

Implementeringen av värdegrund och normer har uppfattats av ca hälften av eleverna i vår undersökning. Övriga elever har antingen inte kunnat ange exempel på skolans värdegrund och normer eller visat på tydligt missuppfattande av dessa. Bland de elever som har uppfattat skolans värdegrund och normer visar man på hög nivå av implementering. Detta gäller inte bara i vilken utsträckning lärarna tagit upp värdegrund och normer utan också i vilken grad eleverna upplever att lärare och elever efterföljer dem. Vad vi finner märkligt är hur de som visar på medvetenhet gällande värdegrund och normer menar att detta tagits upp ofta i undervisningen samtidigt som nästan hälften inte visar på att de uppfattat eller förstått det.

De skillnader vi funnit, mellan gymnasieprogrammen, i vår undersökning gällande uppfattningen av implementeringen är främst i vilken mån värdegrund och normer mottagits och efterlevts. Vad gäller de som inte uppfattat implementeringen av värdegrund och normer är dessa tämligen jämt fördelade mellan gymnasieprogrammen, med undantag för SP. SP har högst implementeringsvärden i alla utom en grupp där de har näst högst. Med tanke på den mer omfattande undervisning i samhällskunskap som SP haft i förhållande till övriga vill vi här trycka på vikten av ämnet samhällskunskap för att öka medvetenheten om och implementeringen av värdegrund och normer. Vad gäller efterlevnad, hos eleverna, av värdegrund och normer upplever eleverna överlag att så sker oftare än sällan, med undantag för TE. Sammanlagt uppfattar även eleverna att lärarna ofta efterlever den värdegrund och de normer som enligt *Lpf 94* skall implementeras i skolan.

Vår åsikt är att det som skulle kunna öka implementeringsnivån i skolan vad gäller värdegrund och normer är dels ämnet samhällskunskap och dels en kontinuerlig och konstruktiv diskussion kring läroplanen samt en ökad resursallokering till skolan. Vi menar att diskussionen kring läroplanen måste vara något som hålls levande mellan lärare i synnerhet men även med övrig skolpersonal,

samt mellan skolor. Denna diskussion skall inte bara vara något som tas upp i undervisningen av eleverna. Detta både för att uppnå implementering av de i *Lpf* 94 ställda målen och riktlinjerna, men även för den rättsäkerhet som eleverna skall åtnjuta gällande likvärdig utbildning. Vi anser att lärarhögskolornas utbildning är viktig då den formar lärarnas yrkesutövande. Dessutom vill vi se tydligare information till lärarkåren vad gäller innehållet i värdegrund och normer så att detta sedan kan anpassa till lokala förhållanden.

5.1 Avslutning

Vi har nu kommit till slutet av vår uppsats och vi hoppas att läsningen varit informativ och tankeväckande. Förhoppningsvis även roande och intressant. Vi inledde med en dialog som visar på olika åsikter vad gäller varandet eller icke-varandet av implementering gällande värdegrund och normer i skolundervisningen. Vår förhoppning är att vi genom vår uppsats öppnat upp ögonen för problemet med implementering av läroplanen i skolvärlden, och att vi lyckats visa på olika problemområden samt givit förslag på hur vidare forskning kan bedrivas.

6. Litteraturlista

6.1 Tryckt material

Körner, Svante (Red.) 1984: *Deskriptiv statistik*. 2:a upplagan. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart 1977 (andra reviderade upplagan): *Förvaltningen i det politiska systemet*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart 1987: *Implementation Steering. An actor-Structure Approach*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart 1992: *Förvaltning, stat och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.

Lundquist, Lennart 1998: *Demokratins väktare*. Lund: Studentlitteratur.

Läraryrket, 2004: *Lärarens handbok*. Solna: Tryckindustri Information.

Merriam, Sharan B 1994: *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur

Premfors, Rune 1989: *Policyanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Rothstein, Bo (Red.) 2001: *Politik som organisation – Förvaltningspolitikens grundproblem*. 3:e upplagan. Stockholm: SNS Förlag

6.2 Icke tryckt material

Skolverket 2000-07, SKOLFS: 2000:7, *Samhällskunskap*.

<http://www3.skolverket.se/ki03/info.aspx?sprak=SV&id=SH&skolform=21&ar=0405&infotyp=17>

Utskrift säkrad 2005-04-04 och i författarens ägo

Skolverket 2004-06-22, Dnr 50-2004:468, Birgit Skjönberg (Red.): *Utbildningsinspektionen 2003 ur ett nationellt perspektiv - en analys av inspektionsresultaten. Sammanfattande del samt skolformsvisa och tematiska redovisningar*.

http://www.skolverket.se/inspektion/filer%202004/arsrapport_040622LaNG.pdf

Utskrift säkrad 2005-03-07 och i författarens ägo.

Skolverket 2004/05, kursinformation för gymnasial utbildning, *Samhällskunskap*.

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0405&infotyp=8&skolform=21&id=SH&extraId=>

Utskrift säkrad 2005-03-07 och i författarens ägo

Skolverket 2005-02-15, Dnr 53-2004:1448: *Utbildningsinspektion i Trelleborgs kommun - Kommunrapport.*

http://labrego2.skolverket.se/pls/portal30/docs/FOLDER/SIRIS/INSPEKTIONSOKUMENT/KOMMUNERS_INSPEKTIONSOKUMENT/INSPEKT_KOMMUN/INSPEKTIONSRAPPORT_TRELLEBORG.PDF

Utskrift säkrad 2005-03-07 och i författarens ägo

Skolverket 2005-02-15, Dnr 53-2004:1448: *Utbildningsinspektion i Trelleborgs kommun – Söderslättsgymnasiet.*

http://labrego2.skolverket.se/pls/portal30/docs/FOLDER/SIRIS/INSPEKTIONSOKUMENT/KOMMUNERS_INSPEKTIONSOKUMENT/INSPEKT_KOMMUN/INSPEKTIONSRAPPORT_TRELLEBORG.PDF

Utskrift säkrad 2005-03-07 och i författarens ägo

Bilaga 1 enkätundersökningen

Hej!

Vi kommer från lärarhögskolan och skriver just nu på vår sista uppsats inom ämnet samhällskunskap. För att genomföra denna uppsats behöver vi göra en undersökning, och vi hoppas att du vill hjälpa oss med detta genom att besvara nedanstående frågor. Självklart kommer du att vara anonym, och efter att vi fått uppsatsen godkänd kommer vi att förstöra alla frågeformulär. Är det något du undrar över vad gäller enkäten så är det bara att fråga oss...

Del A

1. Kön: _____ 2. Ålder: _____ 3. Klass: _____
4. Vilka samhällskunskapskurser har du avslutat? _____
5. Vilka samhällskunskapskurser läser du just nu? _____

Del B

Nedanstående frågor besvaras genom att ringa in det alternativ som bäst motsvarar din åsikt.

Skalan nedan går från 1-6 där:

1 = inte alls, 2 = väldigt sällan/lite, 3 = sällan/lite
4 = ofta/mycket, 5 = väldigt ofta/mycket, 6 = hela tiden

6. I vilken mån upplever du att lärarna har klargjort vilka värdegrunder och normer som gäller vid studierna i skolan?

1 2 3 4 5 6

7. Upplever du att lärarna öppet diskuterar med klassen om olika värderingar och uppfattningar samt vilka konsekvenser dessa kan leda till?

1 2 3 4 5 6

8. Upplever du att lärarna verkar för en ökad förståelse för och solidaritet med andra kulturer och folkgrupper inom och utanför Sverige?

1 2 3 4 5 6

9. I vilken mån upplever du att lärarna verkar för förståelse och respekt för andra människors egenvärde och integritet?

1 2 3 4 5 6

10. I vilken mån upplever du att lärarna arbetar för att motverka mobbing?

1 2 3 4 5 6

11. I vilken mån upplever du att lärarna särbehandlar vissa elever positivt på bekostnad av andra elever?

1 2 3 4 5 6

12. I vilken mån upplever du att lärarna har klargjort det svenska samhällets grundläggande värden samt diskuterat med klassen hur dessa värden gestaltas i verkliga livet?

1 2 3 4 5 6

13. I vilken mån upplever du att lärarna arbetar för att lära eleverna visa respekt samt omsorg för miljön?

1 2 3 4 5 6

14. I vilken mån upplever du att elever tar till sig de normer och värderingar som skolan förespråkar?

1 2 3 4 5 6

15. I vilken mån upplever du att lärarna arbetar för ökad empati?

1 2 3 4 5 6

16. I vilken mån upplever du att lärarna arbetar för att öka din medvetenhet för etiska frågor?

1 2 3 4 5 6

17. I vilken mån upplever du att lärarna följer de värdegrunder och normer som gäller vid studierna i skolan?

1 2 3 4 5 6

Del C

Nedanstående frågor besvaras genom att du skriver det svar som passar bäst överens med vad du upplevt/erfarit under din verksamhet i gymnasieskolan. Vid platsbrist kan du använda baksidan, var då noggrann med att markera vilken fråga du besvarar.

18. Vilka är de normer och värderingar är det som skolan förespråkar?

19. På vilket sätt tar lärarna/skolan upp frågor som rör normer och värderingar?

20. På vilket sätt motverkar lärarna/skolan mobbing?

Del D

Frågan nedan besvaras skriftligt efter det att du svarat på samtliga föregående frågor. Vid platsbrist kan du använda baksidan, var då noggrann med att markera vilken fråga du besvarar.

21. Har du något övrigt som du anser vore viktigt att ta upp men som inte tagits upp i denna enkät?

Vi tackar för visat intresse

Ernst-Filiph Knutson
Peter Milekic

Bilaga 2 utdrag ur *Lärarens handbok* (Läraryrket 2004)

1994 ÅRS LÄROPLAN för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)

1 Skolans värdegrund och uppgifter

1.1 Grundläggande värden

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 och 9 §§).

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Förståelse och medmänsklighet

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Skolan är en social och kulturell mötesplats, som har både möjlighet och skyldighet att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. Förtrogenhet med Sveriges kultur och historia samt det svenska språket skall befästas genom undervisningen i många av skolans ämnen. En trygg identitet och medvetenhet om det egna kulturarvet stärker förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingsgrunder. Skolan skall bidra till att människor får en identitet som kan relateras till och innefatta inte bara det specifikt svenska utan också det nordiska, det europeiska och ytterst det globala.

Internationella kontakter, utbildningsutbyte med utlandet och praktik i andra länder skall främjas.

Saklighet och allsidighet

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de framförs. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana.

Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Då värderingar redovisas, skall det alltid klart framgå vem det är som står för dem. Alla som verkar i skolan skall dock alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.

En likvärdig utbildning

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform skall vara likvärdig, oavsett var i landet den anordnas (1 kap. 2 och 9 §§).

Normerna för likvärdigheten anges genom de riksgiltiga målen. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar, behov och kunskapsnivå. Det finns också olika vägar att nå målen. Särskild uppmärksamhet måste ägnas åt de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla.

Skolan har ett särskilt ansvar för elever med olika funktionshinder. Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Eleverna skall uppmuntras att utveckla sina intressen utan fördomar om vad som är kvinnligt och manligt.

Rättigheter och skyldigheter

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och utveckla elevernas förmåga och vilja att ta personligt ansvar och aktivt delta i samhällslivet. Elevernas möjligheter att utöva inflytande på undervisningen och att ta ansvar för sina studieresultat förutsätter att skolan klargör utbildningens mål, innehåll och arbetsformer, liksom vilka rättigheter och skyldigheter eleverna har.

1.2 Gemensamma uppgifter för de frivilliga skolformerna

Skolans uppdrag

Huvuduppgiften för de frivilliga skolformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna skall tillägna sig och utveckla kunskaper. Utbildningen skall främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor, som aktivt deltar i och utvecklar yrkes- och samhällslivet. All verksamhet i skolan skall bidra till elevernas allsidiga utveckling.

Skolan har uppgiften att till eleverna överföra värden, förmedla kunskaper och förbereda dem för att arbeta och verka i samhället. Skolan skall förmedla sådana mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram som alla i samhället behöver. Eleverna skall också kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna skall träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. Inom gymnasieskolan och särvtaxerad skola skall eleverna tillägna sig ett alltmer undersökande sätt att tänka och arbeta.

[...]

Ett internationellt perspektiv i undervisningen är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang, för att skapa internationell solidaritet och för att förbereda eleverna för ett samhälle med allt tätare kontakter över nations- och kulturgränser.

(Läraryrket 2004, s37-40)

Mål att uppnå

Det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt eller specialutformat program eller sådant individuellt program som är förenat med yrkesutbildning under anställning, s.k. lärlingsutbildning inom gymnasieskolan eller gymnasial vuxenutbildning

[...]

- har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv,
- [...]
- tydliggöra vilka värderingar och perspektiv kunskaperna vilar på och låta eleven ta ställning till hur kunskaper kan användas,

(Läraryrket 2004, s44)

2.2 Normer och värden

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dessa komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva mot att varje elev

- vidareutvecklar sin förmåga att göra medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- respekterar andra människors egenvärde och integritet,
- inte accepterar att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå människor,
- förstår och respekterar andra folk och kulturer,
- kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och
- visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- i arbetet med eleverna verka för solidaritet med eftersatta grupper både i och utanför vårt land och
- aktivt motverka trakasserier mot och förtryck av individer och grupper.

Läraren skall

- klargöra det svenska samhällets grundläggande värden och med eleverna diskutera konflikter mellan dessa värden och faktisk verklighet,
- öppet redovisa och tillsammans med eleverna analysera olika värderingar, uppfattningar och problemställningar samt konsekvenserna av dessa,
- klargöra skolans normer och hur dessa är en grund för arbetet samt tillsammans med eleverna diskutera och utveckla regler för arbetet och samvaron i gruppen,
- uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling och
- visa respekt för den enskilda eleven och i det vardagliga arbetet ha ett demokratiskt förhållningssätt

2.3 Elevernas ansvar och inflytande

De demokratiska principerna att kunna påverka, vara delaktig och ta ansvar skall omfatta alla elever. Elevernas ansvar för att planera och genomföra sina studier samt deras inflytande på såväl innehåll som former skall vara viktiga principer i utbildningen. Enligt skollagen åligger det alla som arbetar i skolan att verka för demokratiska arbetsformer (1 kap. 2 och 9 §§).

Mål att sträva mot

Skolan skall sträva mot att varje elev

- tar personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- aktivt utövar inflytande över sin utbildning,
- utifrån kunskap om demokratins principer vidareutvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former,
- utvecklar sin vilja att aktivt bidra till en fördjupad demokrati i arbetsliv och samhällsliv och
- stärker sin tilltro till den egna förmågan att själv och tillsammans med andra ta initiativ, ta ansvar och påverka sina villkor.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan skall

- gemensamt med eleverna ta ansvar för den sociala, kulturella och fysiska skolmiljön.

Läraren skall

- utgå från att eleverna kan och vill ta personligt ansvar för sin inläring och sitt arbete i skolan,
- se till att alla elever, oavsett kön och social och kulturell bakgrund, får ett verkligt inflytande på arbetssätt, arbetsformer och innehåll i undervisningen,
- uppmuntra sådana elever som har svårt att framföra sina synpunkter att göra det, planera undervisningen tillsammans med eleverna,
- låta eleverna pröva olika arbetssätt och arbetsformer och
- tillsammans med eleverna utvärdera undervisningen.

(Läraryrket 2004, s45-47)